
Prijesokratovska misao razumljena Aristotelom

(Ž. Kaluđerović,
Rana grčka filozofija, Hijatus, Zenica, 2017)

Ne prihvatajući tezu da je *mythos* odnosno mitologije ostaci nekakvih „drevnih filozofija“, autor voluminoznog i akribičnog rukopisa *Rana grčka filozofija* Željko Kaluđerović (za) počinje sa Miletskom školom (Talesova voda, Anaksimandrov *apeiron*, Anaksimenov *aer*) i drugima (Pitagorejski brojevi i Heraklitova vatra). Ne bez razloga to poglavlje naslovljava sa *Predelejska stanovišta* čime strukturalno, ali i aporijski, *Objekcije elejaca* pozicionira kao „srednost“ čime, nužnim načinom, treće poglavlje kao svojevrsni rukopisni sažetak naziva *Postelejski domašaji*. To čini ogledajući se i „ugledajući“ na Aristotela metozofijski, svakako ne u smislu puke interpretacije onoga što je pronađeno u *Metafizici*, *Fizici*, *O nebu* i drugim Stagiraninovima uradcima nego ponajprije, umskim naprezanjem da se misli sa Aristotelom (*penser avec Aristote*). Razlog tome je što autor ne dvoji *facat* da je Aristotel zasigurno veoma dobro poznao i razumijevao ranu grčku filozofiju, a imao je i jednu prednost u odnosu na savremene filozofe: „on je svoje sunarodnike posmatrao iz mnogo veće ne samo temporalne, nego i duhovne blizine i o njima prosuđivao svakako sa punijom evidencijom nego sadašnji autori.“ Promišljajući (na)vlastito Aristotelovo „uzrokovno“ razumijevanje prijesokratovske filozofije (iako se ovaj terminus koristi tek od Dielsovog vremena, mišljenja smo da vremeni prefiksi *prije*, *pre* što koristi i Kaluđerović, od-

govara više nego prostorni *pred*), autor navodi sopstveni prevod fragmenta iz *Metafizike*: „Isto je tako i sa onima koji su iznosili svoje stavove o istini: od nekih smo preuzeli određena mnjenja, dok su drugi bili uzrok da su ona nastala“ (993b 11-19). Upravo je to, kaže se dalje, omogućilo Aristotelu da uspostavi tradicijski niz od „teologa“ ili, pak, *teologičara* preko *fisiologa*, pa sve do Platona, i tako utemelji metafiziku u A knjizi *Prve filozofije resp. Metafizike*. Spominjući i negativna viđenja Aristotelovog pomišljanja prijesokratovskog nasljeđa, naprimjer H. Chernissa koji kaže da Stagiranin svoje prethodnike tumači iz perspektive vlastitog sistema, ne apologirajući, Kaluđerović je odrješit: „Aristotelova interpretacija nije ni istorijska rekonstrukcija, jer je na osnovu brojnih, do danas sačuvanih, hermeneutičkih analiza postalo jasno da je svako tumačenje tradicija uvek i neka sopstvena projekcija“. Dakle, odnos između Aristotela i prijesokratovaca niti je jednosmjernan, niti jednoznačan. I kada se radi o velikim filozofskim imenima XX vijeka, autor će zanjekati tezu da Aristotel „izveštava prvenstveno kao kritičar“ što donosi knjiga F. Ueberweg, K. Praechter *Grundriß der Geschichte der Philosophie*. Tragajući za uzrocima, njih četiri, u svojoj aitolgiji kao svojevrsnom povezicom (naj)različitijih domišljanja u okviru prijesokratovske filozofije, zastaje na trenutak kod elejaca. To i autor *Rane grčke filozofije* uočava kazav-

ši da je istinsko iskušenje Aristotelovog učenja o uzrocima, upravo, njegov pokušaj uklapanja elejskih filozofa u „okvire“ njegovog filozofema: „negacija kretanja i promene, te apsolutizovanje jednog bez dopuštanja mnoštva, trebalo bi da su sprečavali bilo kakav govor o uzrocima u doktrinama Ksenofana, *Parmenida* (podc. Ž. Š.), Zenona i Melisa“. Iako Heraklita vidi kao tipičnog predstavnika jonske filozofije prirode (u tipologiji uzroka Aristotel ga svrstava u „kategoriju materijalnog uzroka“), parmenidovski problem tiče se i Efežanina. U izvjesnom smislu može se reći da, i Parmenid i Heraklit, svojim filozofiranjem postuliraju *isto i različito*. Bez obzira da li se radilo o Parmenidovom Bitku ili Heraklitovom Logosu, slažu se da je on jedan i vječan. Naprimjer, u fr. 50 čitamo: u koliko poslušate ne mene nego Logos (*ouk emou alla tou logou akousantas*) mudro je složiti se (*homologein sofou*) da je sve jedno (*hen panta einai*). Kako po Logosu nije moguće pretpostaviti tzv. „čisto bivanje“ bez bitka, tako se i Parmenidovom kuglolikom Bitku mora dopustiti izvjesno bivanje. To svojevrsno prožimanje i „nadopunjavanje“ ovih, na prvi pogled antipodnih i suprotstavljenih filozofija, čini se ipak mogućim:

„Ono *drugo* i uvijek *drugo*, što stalno pritječe – *hetera kai hetera epirrei* – jest prvenstvena tema Heraklitove filozofije. *Ali ova unutrašnjom nužnošću proizilazi iz Parmenidovog učenja* (podc. Ž.Š.). Heraklitov pojam bivanja – *ginomai*, *genesis* – kao stalne preobrazbe – *trope*, *metabole* – bića, u samom je sebi nemoguć, ukoliko mu se ne pretpostavi Parmenidov pojam bitka i ako se ne uvidi proizlazak bivanja iz bitka. Jedino ukoliko bivanje proizilazi iz bitka, a ne zasniiva se na samom sebi..., može uopće biti, inače je ono ne bitak, ništa, inače bivanja nema“ (M. Cipra *Metamorfoze metafizike*, 61).

Iz gorerečenog proizlazi da je Logos u izvjesnom smislu bitak, ali bitak bivanja, dok je Parmenidov *bitak bitka*. Nemogućnost i nedopustivost bitka bivanja, čini ovaj posljednji nemogućim pojmom. Nemogućnost, pak, bitka bivanja nije i nemogućnost bitka kao „mogućnost bivanja“; bivanje uistinu ima bitak na način mogućnosti bitka. Stoga je Parmenidov bitak uvijek zbiljski, prezentan, dok je Heraklitovo bivanje ono moguće bitka, njegova potencijalnost i potentnost. *A propos* uzrokovnosti autor dobro uočava Aristotelovo pretpostavljanje drugog dijela Parmenidove poeme. Naime, jedino tamo gdje se putem mnijenja pretpostavlja nekakvo „uređenje svijeta“ mogu se tražiti i uzroci. Prepoznavajući, dakle, na „putu mnenja“ naznake svog materijalnog i eficientnog uzroka, zapisuje Kaluđerović, „Aristotel je učinio da metafizički lanac koji spaja presokratovce ostane neprekinut, tj. da njegova kauzalna shematika, preko kosmologije najpoznatijeg elejca, što prirodnije, poveže ‘sisteme’ preparmenidovskih mislilaca sa ‘sistemima’ postparmenidovskih filozofa“. Osim onoga što je, istina nedovoljno, već saopšteno u pokušaju predstavljačkog zapisa, postoje drugi elementi koji ovaj rukopis/knjigu čine izuzetnom. Upućenost, poznavanje starogrčkog jezika, zatim smisao za istančane analize (i) sinteze, autorski pristup i tsl., čine da je region, ali i šire, poslije Miloša N. Đurića, Milana U. Pavlovića, Vladimira Premeca i dr., obogaćen temeljnim i istinskim helenistom. Najmanje što se može učiniti jeste da se, osim studenata tuzlanskog univerziteta kojima je posvećena, knjiga podastre kritičkom uvidu duhovno znatiželjnog čitateljstva.

P. S.

Stiče se dojam, prije svega zahvaljujući autoru ove zahtjevne i temeljito urađene knjige, da je Platon bio Aristotelov učenik. Nikako obrnuto...

Željko Škuljević